

Jef Turf

Bedenkingen bij de lectuur van «De Groene Idee, Mens en Natie» van Ludo Dierickx (*)

I

Ludo Dierickx wil niet dat «de groene idee» in de verdomhoek wordt geduwd van de «typische milieuproblemen». De groene beweging *«is niet aanpassingsbereid, integreerbaar in het systeem. Ze is geen flankpartij, geen beheerspartij, geen partij van vroege verwittigers. Ze heeft andere strijdrossen dan deze die haar worden aangeboden door de media of bereden worden door alle of sommige klassieke partijen: kernwapens, kerncentrales, vervuiling, afbraak van de ozonlaag, woudsterfte, verhoging van de financiële hulp aan de ontwikkelingslanden, integratie van gastarbeiders»*(p.2.).

Het denken van de groene beweging, zoals Dierickx het opvat, gebeurt niet in het kader van het bestaande politieke en maatschappelijke Europese gedachtengoed, maar stelt dit globaal in vraag. Om dit te funderen is een kritiek ten gronde nodig van het gangbare staatkundig denken, dat zijn wortels heeft in de 18de eeuw en geformuleerd werd door de Franse denkers van de verlichting en de Duitse denkers die daarop reageerden.

De auteur gaat daarom grasduinen in het werk van de 18-eeuwse grondleggers van het begrip «natie»: bij Montesquieu, Voltaire en Rousseau enerzijds, bij Herder, Fichte en de Oostenrijkse theoreticus van het fascisme Spann anderzijds. Hij ondervraagt hen als het ware omtrent hun opvattingen over de natiestaat. Dit laat hem toe bvb. vast te stellen dat bij de Franse denkers uit de verlichtingstijd de taal geen rol speelt als natievormende factor, terwijl bij de Duitse auteurs de taal determinerend is.

Hier past een eerste bedenking. Het is niet verwonderlijk dat de Fransen geen «taalproblemen» ontmoeten bij hun bespiegelingen over de Staat: het Frans, de taal van een leidinggevend, gecentraliseerd land was in de 18de-19de eeuw dé wereldtaal bij uitstek, gebruikt aan alle hoven en in alle kanselarijen. Duitsland integendeel was nog versnipperd, op zoek naar een centraal-nationale uitdrukking, voorwaarde om mee te kunnen met de nieuwe tijden, waarbij de gemeenschappelijke

(*)Ludo Dierickx: «De Groene Idee, Mens en Natie», uitgave Kritiek 1989, 204 blz.

taal een geschikte katalysator was.

De Franse taal was het instrument van een zegevierende burgerij, terwijl de Duitse opkomende burgerij nog op zoek was naar haar plaats onder de opkomende zon.

Een gelijkaardig fenomeen hebben we, weliswaar op kleinere schaal, in ons eigen land gekend: voor het Franstalig landsgedeelte was de taal niet nodig als bindingselement, aangezien het Frans de dominerende taal was van de dominerende burgerij. In Vlaanderen was de taal het defensieve middel bij uitstek tegen de Franstalige hegemonie. De reis naar de «wortels» leert dus dat de taalmystiek in de nationale beweging een bijproduct is van sociale en politieke ongelijkheden en toestanden.

Wanneer Ludo Dierickx schrijft «...de taal als transportmiddel voor ideeën vormt een natie-vormend bindmiddel. De ideeën worden ondergeschikt aan het transportmiddel. Mensen voelen zich verbonden niet omdat zij hetzelfde denken, maar omdat ze denken in dezelfde taal» (p.123), dan vergeet hij dat dat «denken in dezelfde taal» een verdedigingsmiddel is tegen ongelijkheid die een volk werd aangedaan.

Deze opmerking komt veelvuldig voor wanneer men nationale bewegingen ontleeft: deze zijn nooit te herleiden tot sociaal-economische oorzaken, maar hebben er altijd een vruchtbare wisselwerking mee. Wie bij voorbeeld het nationalisme van de Azeri's toeschrijft aan een Islamitisch fundamentalisme, zonder er rekening mee te houden dat 27 procent van de bevolking werkloos is, zal tot foutieve conclusies komen, net als wie in het gewapend conflict in Noord-Ierland de economische ongelijkheid tussen katholieken en protestanten vergeet.

Keren we terug naar «Mens en Natie» van Ludo Dierickx, met de opmerking dat de hoofdstukken over de 18-eeuwse klassiekers wel leerzaam zijn als historische achtergrond, maar bij lectuur even goed kunnen worden overgeslagen voor wie de opvattingen van Dierickx over Volk en Staat wil leren kennen.

Centraal in zijn benadering staat zijn kritiek op het nationale kader van de tegenwoordige prestatie- en concurrentiemaatschappijen, overheerst door een klassiek geworden nationaal-economisch denken dat onverenigbaar is met een ecologisch beleid dat onze internationale samenleving moet vrijwaren van de ondergang. Het nationaal-economisch denken in termen van concurrentiele markten, van nationale comptabiliteit, van BNP's zonder afschrijving van de verbruikte natuurlijke rijkdom, werkt «vernietigend voor de natuur- en cultuurpatrimonia, voor de werkgelegenheid, de medemenselijkheid, de overzichtelijkheid van de samenleving, de democratie, de economieën

van de ontwikkelingslanden...»(p.27)

Het nationaal kader moet overstegen worden, zegt de Agalev-senator, niet door het «luxe-internationalisme» van de traditionele politieke stromingen, maar door het levensnoodzakelijk internationalisme van de groene stroming. Het universalisme van de christelijke, socialistische, communistische en liberale denkrichtingen «was waardevol, maar het vond zijn bestaansreden niet in een zorg om het fysieke overleven van de ontvangers en de uitdragers van die "universele" boodschap"(p.137). Zonder consequent groen internationalisme «in denken, politiek handelen en uitbouw van structuren die transnationaal, internationaal en zo mogelijk democratisch moeten zijn, kan niet gewerkt worden aan een ecologische economische overlevingspolitiek en aan een betere wereld ».

Helaas, stelt Dierickx vast, het nationalisme kent een ongehoord succes; de conflicten tussen de naties overheersen het politieke wereldbeeld. Hoe komt het toch dat de politieke leiders zo gemakkelijk een beroep kunnen doen op nationale gevoelens van de mensen om hen op te jatten tegen de andere naties?

Ten einde een inzicht te verkrijgen in dit probleem tracht de auteur te vertrekken van een erg beperkende benadering van het nationalisme: «Door mij wordt nationalisme beschouwd als een vorm van politieke bedrijvigheid, dus niet als een gevoel, een geloof, een bindmiddel, een door de natuur gewilde feitelijkheid, een ideologie of een doctrine»(p.120). Een dergelijke benadering schijnt me erg willekeurig en erg zwak, al was het maar omdat een van de essentiële kenmerken van het nationalisme precies het samenhorigheidsgevoel is.

Als definitie stelt Ludo Dierickx voor: «Nationalisme is een vorm van politieke bedrijvigheid waarvan de subjecten als groep door uiterlijke kenmerken (klederdracht, taal, gewesttaal, huidskleur, gewoonten...) herkenbaar en/of geografisch localiseerbaar zijn en waarvan de objecten door hun wezen of voorstellingswijze alleen waarde inhouden voor de betrokken subjecten»(p.120).

Dergelijke definitie is uiterst betwistbaar. In de formulering zit impliciet reeds de negatieve, afwijzende benadering van het fenomeen die men later hoopt te staven. De kernvraag hierbij luidt: waarom zouden specifieke en wellicht waardevolle kenmerken van een volk alleen waarde inhouden voor dat volk zelf? Is niet in tegendeel de waarde van het geheel de resultante van alle specifieke waardevolle eigenheden? Bestaat de universele rijkdom niet in de (nationale) verscheidenheid? Hebben de kenmerkende eigenschappen van zeg maar de Amerikaanse, Russische, Japanse, Franse, Chinese, Cubaanse, Nederlandse naties geen verrijkende (of verarmende) invloed op het geheel van de

wereldbevolking, en niet uitsluitend op de «betrokken subjecten»?

Geconfronteerd met dergelijke directe vragen zal Ludo Dierickx er een positief antwoord op geven. Op p.140 van zijn boek maakt hij zelf een duidelijk onderscheid «*tussen de verbondenheid met het eigene en het vertrouwde, en de exploitatie van deze gevoelens om staatkundige, sociale en economische redenen*». Hieruit volgt dat zijn definitie van nationalisme niet eenduidig is: het gaat hier veeleer om een beschrijving van de misbruiken die gemaakt kunnen worden van de nationale eigenheid van de volkeren.

Dergelijke interne tegenspraken vindt men meer bij Dierickx: hij worstelt duidelijk met zijn grondige afkeer voor elke vorm van nationalisme en zijn besef van de specifieke waarde van elk volk. Hierdoor ontspoot zijn redenering, wanneer hij zoekt naar het waarom van het succes van het nationalisme. Nationalisme is gemakkelijk, poneert hij, «*De identificatie met de groep, die herkenbaar is door uiterlijke kenmerken en geografisch te lokaliseren is, geschiedt moeiteloos en risicoloos*»(p.124). «*Door zich te vereenzelvigen met een natie of een taalgemeenschap kan de enkeling straffeloos zijn zijns- en geldingsdrang bevredigen*»(p.124). Hij kan zich «*als lid van een natie nog steeds te buiten gaan, en dit risicoloos, aan bluffen, snoeven, pronken met kwaliteiten en kenmerken van de eigen gemeenschap en aan het minachten en verachten van de andere gemeenschappen*»(p.125).

Dierickx zal niet schrijven: «Hij kan als lid van een natie, vanuit de positieve kenmerken van de eigen gemeenschap, open staan voor de specifieke waarden van andere gemeenschappen die hem ook verrijken». Zijn definitie van het nationalisme sluit zulk een universele, menselijke houding uit, gezien het eigene alleen waarde kan hebben voor zichzelf, en niet voor de «anderen».

Door op zoek te gaan naar de historische wortels van de natievorming, is Dierickx in zijn analyse blijven steken bij het 19-eeuwse staatsnationalisme, dat in Europa inderdaad moest dienen ter onderwerping van de volkeren aan de expansieve behoeften (in eigen continent en elders in de wereld) van de opkomende burgerij. In naam van «het vaderland», met het opfokken van een hol patriottisme en de mystiek van de eigen natie, werden inderdaad de volkeren als speerpunt gericht tegen de andere volkeren, die per definitie «de vijand» waren.

De eigen geschiedenis werd geschreven of herschreven in functie van de ambities van de heersende klasse. In ons land hebben we daarvan een schitterend voorbeeld met de «bewijsvoering» van Pirenne over de historiciteit van België, al is dat niet meer dan een 19-eeuws kunstmatig gewrocht dat zijn ontstaan te danken heeft aan de toevallige krachtsverhoudingen tussen de toenmalige grote mogendheden. En tot vandaag, in het eenwordende Europa, blijft de deelgeschiedenis in elke

deelstaat nog altijd bijzonder gekleurd door dit verleden.

Wat Dierickx totaal vergeet, en dit is werkelijk verbouwerend, is dat de strijd van de gemeenschappen voor hun identiteit, het volksnationalisme, alles behalve «moeiteloos en risicoloos» verlopen is; dat vele mensen er zwaar voor betaald hebben, tot met hun eigen leven, om het recht te hebben de eigen identiteit als volksgemeenschap te mogen uitdrukken tegen de centralistische dwang en terreur in. Verre van de andere gemeenschappen te verachten, werden zij door de leiders van hun eigen gemeenschap vernederd en vervolgd.

Dierickx beseft weer de moeilijkheid. In een persoonlijk gesprek legt hij er de nadruk op alle begrip te kunnen opbrengen voor de inspanningen van de Vlamingen om hun eigen waarden te bevestigen. Maar in zijn boek komt uitsluitend het enge staatsnationalisme aan bod, met zijn misbruik van het nationaal gevoel. Hij zal daarom geen afdoend antwoord vinden op de vraag waarom nationaliteitsconflicten zo duurzaam zijn.

Zelf geeft hij de volgende elementen van antwoord: de mens identificeert zich gemakkelijk, gretig en intens met de natie; is afkerig van al wat vreemd is; zijn betrokkenheid bij conflicten met andere naties is intens en van lange duur, want conflicten tussen naties voeden de gevoelens van de strijdende partijen langer dan andere conflicten (vb. man-vrouw, klassenstrijd enz.); de politieke leider kan niet anders dan voortdurend het nationalisme aanwakkeren en in stand houden. Bovendien bestaat er geen bovennationale wetgever noch rechterlijke macht om conflicten tussen naties geweldloos te regelen.

Dierickx stelt tot zijn ongenoegen vast dat men in de wereld zonder meer de idee aanvaardt van de soevereine zelfbeschikking van de naties. Ze wordt niet aan een kritische studie onderworpen. Nochtans zal dergelijke *«reflectie over het onheil dat werd en wordt aangericht door het politieke nationalisme nodig zijn in een wereld die bedreigd wordt door de nu overbekende vernietigingsprocessen, schaarste en overbevolking, die niet zullen bijdragen tot de bevordering van de zelfbeheersing en het streven naar rechtvaardigheid en solidariteit»* (p.132).

Ik vrees dat de eenzijdige aanpak door Ludo Dierickx van het nationalisme geen duidelijkheid zal brengen omtrent de achterliggende oorzaken van de wereldwijde opbloei van het nationalisme in dit laatste deel van de 20ste eeuw.

een huis te bouwen bij het dak. Hij herleidt het nationalisme tot een politieke dimensie ervan. Bovendien is de vraag welk het verband is tussen het nationalisme zoals het in de 18de eeuw vorm kreeg in het staatsnationalisme, en het bloeiende nationalistisch fenomeen dat vandaag overal ter wereld het gebeuren beheerst. Daarom pleit ik voor een heel andere benadering, die niet behept is met een a priori emotionele afwijzing van het fenomeen, maar waarbij getracht wordt de nationalistische stromingen in hun huidige vorm objectief te benaderen, hun politieke, economische, sociologische en gevoels-aspecten te identificeren. Er moet toch een verklaring zijn waarom men precies nu overal de heropflakking vaststelt van nationalisme, en dan nog dikwijls in zijn fundamentalistische variant.

Onze Westerse beschaving heeft zodanig de individualiteit van de mens benadrukt, dat men vergeten heeft dat de mens als individu amper bestaat. Iedereen is het product van zijn genetisch en historisch verleden, van zijn geografische omgeving en klimatologische omstandigheden, van zijn opvoeding die zelf steunt op gewoonten, tradities en overleveringen. De identiteit van het individu wordt mede door deze gemeenschappelijke gegevens bepaald. Wanneer men door direct geweld of door honger veroordeeld wordt tot een breuk met zijn gemeenschap, wordt men als mens geamputeerd. Dat is het drama van de emigratie zoals wij Vlamingen ze maar al te goed gekend hebben met onze koolputters, onze «Fransmans», onze uitgewezenen om sociale en politieke redenen, onze uitwijkelingen naar de «nieuwe wereld» op zoek naar een uitweg uit de miserie. Hoe taai de roep van de herkomst is kan men lezen in de «*Gazette van Detroit*».

Het duurt generaties vooraleer de nieuwe omstandigheden de vroegere aanhang vervagen en vervangen door een nieuw huis.

De volksgemeenschap, hoe vaag omlijnd deze entiteit soms ook is, is dus een wezenlijk bestanddeel van de mens. Wie niet van deze vaststelling vertrekt, zal nooit begrijpen waarom nationale gevoelens zulk een taai leven kennen, en zelfs na een halve eeuw ondergronds smeulen op enkele dagen kunnen oplaaien tot een allesomvattende brand.

Beginnend met de jongste verschijningsvorm van het nationalisme, dicht bij huis, moeten we begrijpen waar het Vlaams Blok, Le Pen, de Republikaan en hun collega's in de meeste Westeuropese landen hun succes vandaan halen. Het formeel nationalistisch karakter van deze bewegingen is niet te ontkennen: eigen volk eerst, gericht tegen de inwijkelingen, vooral tegen de Turken en Noordafrikanen. Hun aanhang ligt in de eerste plaats bij de armste bevolkingslagen, in de proletarische en sub-proletarische wijken die voorheen vooral rood stemden. Ze

leunen aan bij de oudere varianten van vreemdelingehaat, zoals de hetze tegen de Joden. Ze opteren voor een zelfstandig Vlaanderen, voor een Frankrijk voor de Fransen, voor een Groot-Duitsland enz.

Traditioneel links heeft de neiging deze bewegingen onder de noemer «fascistisch» te groeperen, waardoor de eigenheid ervan hen riskeert te ontgaan. Zij moeten tot hun verbazing vaststellen dat deze benaming geen enkele afschrikkende uitwerking heeft op de ruime electorale aanhang.

De sociale situering van die aanhang wijst direct naar de economische achtergronden: het gaat om een bevolkingslaag die uit de consumptie-boot is gevallen. De 6 procent die in honger en miserie leven en de 20 procent die op de rand van de afgrond staan. Zij leven in een decor dat bukt van geld, van aanbod, luxe, verspilling, publicitaire agressie, geweld. Zij hebben geen deel aan de geneugten van de opgefokte consumptiemaatschappij, maar dragen er wel de lasten van: de kosten van de huishuur, de gezondheidszorg, het vervoer in onze mobiele samenleving, de lasten en taxes allerhande. Zij hebben weinig of niets meegedragen van het verplichte onderwijs, dat niet georganiseerd is om sociale achterblijvers een kans te bieden.

Naast hun deur wonen die andere paria's, de gastarbeiders, die precies in hun wijk worden gedumpt, ver weg van de residentiele wijken. Vreemden, met andere zeden en gewoonten, die vaak ingaan tegen de eigen gewoonten en leefregels. De twee milieus die daar het minst op voorbereid zijn en nooit geleerd hebben verder te kijken dan de duur van een werkshift, worden plots geconfronteerd met de clash van twee totaal verschillende manieren van leven, niet abstract, maar in de dagdagelijkse kleine concrete werkelijkheid.

De autochtonen, die het al moeilijk hebben, moeten vaststellen hoe vreemdelingen een deel van hun territorium komen inpalmen. Zij protesteren, en zij vinden alleen bij het Vlaams Blok een onmiddellijk antwoord voor hun problemen, qua diepgang aangepast aan hun eigen geestesleven: «Vreemdelingen Buiten. Eigen volk eerst».

Het succes van het Vlaams Blok is recent, terwijl de immigratie al aan zijn tweede, soms derde generatie toe is. Maar ook recent is het toenemend bewustzijn dat de armoede geen voorbijgaand verschijnsel is, maar zeer concreet voor velen toeneemt of dreigt.

Vandaar mijn suggestie dat het succes van «eigen volk eerst» het rechtstreeks gevolg is van de neoliberale stroomversnelling die sedert de jaren '80 elke uitweg voor de zwakken uit de samenleving heeft afgesneden. In een poging tot zelfverdediging bakenen zij hun straat, hun buurt af, het enige wat zij goed kennen, waar zij «thuis» zijn. Ook al komt de duivel zelf om hen de hand te reiken, dan zal hij sympathie oogsten. Extreem rechts speelt daar handig op in, ook omdat zij goed

thuis zijn in de traditie van vreemdelingenhaat. De centrumkrachten weten er geen blijf mee. Verschrikt stellen zij een regeringscommissaris aan en gaan gewoon verder met het ontwikkelen van de sociale oorzaken van het racisme. Links vertrekt van morele, antiracistische en internationalistische principes, daarin bijgetreden door de groenen, maar brengt het niet verder dan een of andere protestbetoging, zonder enige operatieve betekenis inzake de realiteit van de gestelde problemen.

Toch zou het verkeerd zijn het succes van extreem rechts te reduceren tot economische oorzaken. Er is meer, waardoor niet alleen de mens aangesproken wordt in zijn direct materiele leefomstandigheden, maar ook in zijn totale culturele wereld van gevoelens, verwachtingen en angsten. Overwegend is de existentiële angst die tegen de eeuwende de mensen aangrijpt. Die angst wordt gevoed door de wijze waarop de mensheid aan het dobbelen is met haar bestaan. De dagelijkse berichtenstroom over de milieuverloedering, het vage besef omtrent de calamiteiten die daarvan het gevolg kunnen zijn, bevestigd door de dagelijkse ervaring en bekrachtigd door allerhande verklaringen van eminente wetenschapsmensen en politieke prominenten, dat alles is inderdaad angstwekkend. De meest elementaire levensbenodigdheden zoals lucht, water, klimaat, voedsel, worden verknoeid, terwijl even onzichtbaar als de radioactieve straling overal AIDS en kanker woeden, de moderne varianten van de middeleeuwe pest.

Het ontaardingsproces versnelt. Een ecologie-industrie wordt uit de grond gestampt en geïntegreerd in het nefaste groeimodel. De winst van de vervuilers neemt toe met de graad van vervuiling.

Als journalist maak ik veelvuldig persconferenties mee waarin relaas wordt uitgebracht over alle inspanningen, financieel en wetenschappelijk, om de kanker te bestrijden. En terzelfdertijd is er een andere reeks persconferenties waar omstandig uiteengezet wordt hoe cancerogeen wij ons leven inrichten. Onze westerse cultuur schijnt zich te vermeien met het zoeken naar oplossingen van problemen die ze zelf veroorzaakt, en radicaal impotent te zijn wanneer het er op aankomt de oorzaken ervan zelf aan te pakken.

Deze achtergrond van toenemende existentiële angst treft niet alleen de economisch zwakken, maar heeft een globale invloed op het geheel van het cultureel leven en in de bredere intellectueel actieve lagen van de bevolking. Dit is wellicht op termijn nog een veel vruchtbaarder grond voor extremistisch- racistische avonturen dan de economische. Grote politieke bewegingen stoen niet alleen op voetvolk, maar hebben een gunstig cultureel klimaat nodig om tot ontwikkeling te komen.

Het algemeen gevoelen van angst en vrees voor de toekomst

versterkt de reflex van zelfverdediging. Als de wereld inderdaad bezig is naar de bliksem te gaan, moeten we er toch voor zorgen dat wij ons stuk territorium verdedigen, dat wij ons deel van de koek zo lang mogelijk te pakken krijgen. Vandaar dat de wij's, overal in de wereld, de strijd aanbinden tegen al de anderen. Met alle middelen. Men moet blind zijn om niet te zien dat dit proces vandaag reeds in volle ontwikkeling is, in West-Europa, in Oost-Europa, in Azië, in Afrika, in Amerika. In heel de wereld.

Er bestaat een enge interactie tussen de milieuverloedering en de toenemende armoede, waardoor het hele maatschappelijk proces zichzelf voedt. Door de maatschappelijke keuze die er in bestaat een milieu-industrie uit te bouwen om de gevolgen van de vervuiling te bestrijden en de oorzaken ongelet te laten, ontstaat een milieukost die exponentieel toeneemt met de industriële groei. Die kost bedraagt een aanzienlijk deel van het nationaal product. Ludo Dierickx vermeldt een recente berekening die laat zien dat milieuvervuiling alleen in de Bondsrepubliek jaarlijks een schadepost van 103,5 miljard DM betekent, wat 7 procent is van het bruto nationaal inkomen. Onlangs heeft president Bush verklaard dat alleen het wegwerken van de oorzaken van de zure regen (of was het het gat in de ozonlaag?) niet minder dan 5 procent van het bruto nationaal inkomen zou kosten. Ik vermoed dat deze schattingen nog erg aan de voorzichtige kant zijn, en dat we weldra geconfronteerd zullen worden met een milieukost die van dezelfde orde van grootte is als het bruto nationaal inkomen. Buiten de zure regen, de ozonlaag, is er het broeikas-effect, de grondvernieling door erosie, de waterzuivering, de verwerking van de afvalberg, de onopgeloste en waarschijnlijk onoplosbare problemen voor de berging van radioactieve afval, de gevaren van de chemische en nucleaire nijverheid met de inherente periodieke catastrofes enz. Met andere woorden, de huidige aanpak leidt tot een indrukwekkende inflatie op wereldschaal, en zal binnen het (triumferende) kapitalistisch systeem aanleiding geven tot aanzienlijke toename van de armoede en de onzekerheid. Nieuwe lagen van de bevolking zullen terecht komen binnen de armoedegrens, waardoor de gunstige bodem voor fundamentalistisch nationalisme nog zal toenemen.

Vele conservatieve en minder conservatieve mensen wuiven bedenkingen zoals hierboven ontwikkeld weg en bestempelen ze als doemdenken. Voorzitter Geens van de Vlaamse Executieve verwijst regelmatig naar de eerste stoomtrein, die ook onherroepelijke schade zou aanrichten aan mens en dier. Iedereen reageert uiteraard vanuit zijn eigen intellectuele bagage. Pseudo-filosofen die vandaag erg sterk gepromoot worden houden het bij de onbegrensde aanpasbaarheid van

de mensheid, die altijd wel zal overleven.

Misschien is dat wel waar, en zal er altijd wel een of ander biologisch wezen zijn dat onder- of bovengronds tot enige vorm van gemuteerde procreatie in staat zal zijn. Maar dat interesseert mij geen barst. Mij interesseert of wijzelf, onze kinderen en kleinkinderen, onze vrienden en kennissen, onze landgenoten, onze mede-wereldburgers zullen kunnen leven binnen de bestaande biologische grenzen. Indien we gewoon de zaken op hun beloop laten, staat die zekerheid sterk op de helling. In elk geval is het onverantwoord het hoofd in het zand te steken en te doen alsof het wel zal loslopen. Het nieuwe aan alle verontrustende fenomenen is dat ze een dimensie bereikt hebben die het geheel van onze aardkloot aantast.

Wanneer men echter de omvang van de dreigende catastrofe erkent, dan beschikt men ook over de sleutel om een uitweg te vinden. De enige mogelijkheid tot overleven in aanvaardbare omstandigheden is nu reeds duidelijk. Ze vereist het stopzetten van het versneld accumulatieproces, het verwerpen van de groeimythos, het revaloriseren van de solidariteit, het afschaffen van verspilling en luxe, de herverdeling van de rijkdom tussen rijk en arm, tussen Noord en Zuid. Dit impliceert uiteraard de bereidheid om af te zien van een gamma van prerogatieven, voordelen en rechten tot uitbuiting die de rijke landen hebben verworven. Het betekent eveneens de bereidheid af te zien van een aantal karakteristieken van onze levenswijze.

Op te merken valt dat ik hierbij zeker niet, zoals Ludo Dierickx, het nationalisme reken tot die fenomenen die in de weg staan voor een oplossing. Het is integendeel vertrekend van de belangen van elkeen, van elk volk, dat, in overleg met de anderen die evenzeer bedreigd worden, gewerkt moet worden aan het levensbehoud. Wie het nationaal gevoel overlaat aan de dierlijke instincten waarop extreem rechts rekent, begaat een onvergeeflijke fout en helpt uiteindelijk de fundamentalistische ontsporing van het nationalisme.

De fundamentele wijziging in ons denken, en de praktische gevolgen die dat met zich brengt, is «politiek niet haalbaar» zegt men. Ik kan daar inkomen, op voorwaarde dat men met «politiek» bedoelt ons westers systeem van partijpolitieke verkaveling dat men arrogant bezig is te veralgemenen als het enig geldige «democratisch» model. Terloopweze gezegd dat Dierickx volmondig de westerse definitie van een democratie, gereduceerd tot verkiezingen, tot de zijne maakt: «*Democratie is een besluitvormingsstelsel waarin beleidsideeën en de dragers ervan op een geregelde wijze worden gekozen door de leden van de geïnstitutionaliseerde gemeenschap*» (p.147). Wanneer president Bush er attent op gemaakt werd dat hij met steun aan El Salvador de noordenaars van onder meer een aantal Jezuiten steunde, was zijn

antwoord: «Maar er hadden daar toch democratische verkiezingen plaats». Zorg ervoor dat er verkiezingen zijn, en voor de rest kun je je zinnen doen: daar heb je onze democratie.

Dierickx geeft een aantal bedenkingen ten beste omtrent de grenzen van de democratie, bedreven op nationaal vlak. Stel, zo redeneert hij, dat de groenen in een land meer dan de helft van de stemmen behalen en een consequente ecologische politiek voeren. Dit betekent min noch meer het failliet van het land, omdat in de omliggende landen, zonder groenen aan de macht, de concurrentiële politiek zou zegevieren. De enige remedie tegen deze kwaal bestaat er volgens de auteur in dat de groenen bovennationale groene democratische structuren oprichten, waaraan zij een deel van hun nationale macht zouden moeten afstaan. «Diplomatieke» contacten tussen de nationale leidingen van de groenen volstaan daarbij geenszins: het moet werkelijk om «*bovennationale democratische congressen en organen gaan, beschikkend over beperkte maar reële middelen en bevoegdheden*». (p.143)

Dierickx wil dus de zaken regelen door middel van internationale partijpolitiek. Hij ziet de toekomst, zoals alle traditionele politieke partijen, door de bril van de partijmens die speelt met de idee van absolute meerderheden. Hij gaat dus de problemen van de 21ste eeuw te lijf met de middelen die uitgedacht werden in de 19de eeuw, maar dan met schaalvergroting.

Ondertussen volstaat het om zich heen te kijken om vast te stellen dat alle grote sociale veranderingen plaats vinden zonder en vaak tegen de politieke partijen, vertrekkend vanuit de basis, de massa. Politieke partijen, in ons stelsel, zijn instrumenten ter verkaveling van de politieke macht, binnen het gegeven systeem, en geen instrumenten ter verandering van dit systeem. De beweging die zich omvormt tot politieke partij, is bij definitie verplicht mee te spelen met het spel van de machtsverkaveling, en zal machteloos worden om het systeem ten gronde te wijzigen. Dierickx kent wel de machteloosheid van de politieke partij, en wil ze ontvluchten door haar een bovennationale structuur te verlenen, in plaats van als groene, die toch beweert een fundamentele kritiek uit te oefenen op de grondslag van ons westers groei-model, de partijvorming te laten voor wat ze is, en buiten en boven alle artificiële partijgrenzen te werken aan een beweging die machtig genoeg is om veranderingen ten gronde af te dwingen. Wanneer een toestand voor verandering rijp is, blijken nationale grenzen op geen enkele manier onoverkomelijk te zijn voor bewegingen, wel voor partijen.

Vermelden we tot slot nog dat Ludo Dierickx, konsekvent met zijn opvattingen over nationalisme, het tweeledig federalisme in België

radikaal afwijst. Zijn kritiek op het geheel van onze staatshervorming is gegrond, zijn besluit is het minder. Uit vrees voor een nationalistisch opbod wil hij, en met hem heel Agalev, een federale staat met 12 regio's, drie gewesten en drie culturele gemeenschappen, waarbij aan gewesten en gemeenschappen praktisch geen bevoegdheden meer worden toegekend. Deze hybride structuur is nog meer artificieel dan het bouwsel dat de opeenvolgende grondwetsherzieningen tot stand hebben gebracht.

Het «meerpolig federalisme» zal het mogelijk maken dat *«de duivelse nationalistische krachten en de inspiratieloze meelopers uit de universalistische partijen steeds weer nieuwe conflictpunten zullen vinden om Vlamingen tegen Walen in het harnas te jagen en de strijd te voeren tot de laatste Belgische Frank in twee is gebeten»*(p.164)

Dat de enige logische conclusie dan zou zijn dat Vlamingen en Walen aan boedelscheiding doen om in het toekomstig federaal Europa broederlijk samen te wonen, kan natuurlijk niet toegegeven worden: zulks past niet in een redenering waarin geen plaats wordt vrijgehouden voor de realiteit van de verschillende volksgemeenschappen, die de speelbal zijn van «duivelse» krachten...

Wellicht heb ik met deze bedenkingen enig onrecht gedaan aan de ideeën die Ludo Dierickx heeft neergeschreven in zijn boek. Zijn grote verdienste is dat hij een poging heeft gedaan om vanuit een originele hoek de discussie op gang te brengen, een zaak die niet zo gemakkelijk is in het Vlaanderen waarin hij werkt en vecht.

Mijn besluit is dat de auteur met zijn kritiek op het nationalisme, zijn kruik verschiet naar de verkeerde vijand. Als alternatief stel ik voor dat het nationalisme, dat gegrond is op reële en verrijkende waarden en mee onze identiteit bepaalt, niet zou worden overgelaten aan fundamentalistische avonturiers die de verarming, de bestaande existentiële angst en de verloedering van ons leefmilieu trachten uit te buiten voor hun extreem rechts gedachtengoed, wat kan leiden tot een verschrikkelijke 21ste eeuw van oorlogen tussen de volkeren. Vooruitstrevenden moeten zelf het voortouw nemen om vanuit de eigenwaarde opnieuw de nadruk te leggen op de solidariteit. Hiertoe is ongetwijfeld een radicale verandering van het westers leefpatroon vereist.